

Şahin Yıldız

Dr. Öğretim Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Van/Türkiye
Lecturer Doctor, Van Yuzuncu Yil University/Faculty of Literature/Department of Turkish
Language and Literature, Van/Turkiye

eposta: sahinyildiz@yyu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7020-2597> - RorID: <https://ror.org/041jyzp61>

Atıf/Citation: Yıldız, Ş. 2024. Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/38, 512-534.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1369919>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi /Received:	02.10.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	27.10.2023
Yayın Tarihi/Published:	15.03.2024

BEHCETÜ'L-HADÂİK'TE İLETİŞİM FİİLLERİ

Öz

Tam adı *Behcetü'l Hadâik Fî Mev'izati'l-Halâik* olan *Behcetü'l-Hadâik*, 41 meclis olarak yazılan dinî-ahlaki bir eserdir. Eski Oğuz Türkçesiyle yazılmış ilk eserlerden biri olması ve Anadolu sahasında yazı dilinin gelişmesine öncülük etmesi dolayısıyla karışık dilli eser özelliği göstermekte olup yazıldığı dönemin ses bilgisi, şekil bilgisi, söz varlığı ve söz dizimi özelliklerini ortaya koymak bakımından oldukça önemlidir. Konusu itibarı ile öğretici olan eser, iletişim fiilleri olarak adlandırılan fiiller açısından zenginlik göstermektedir. İletişim sürecinde vazife gören fiiller olarak açıklanabilecek olan iletişim fiilleri, anlam temelli bir fiil kategorisidir. Çalışmada öncelikle fiiller ve fiil sınıfları üzerinde durulmuştur. Sonrasında iletişim fiilleri ve bununla ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra *Behcetü'l-Hadâik* ile ilgili tanıtıcı mahiyette bilgi verilmiştir. İnceleme bölümünde Beth Levin'in (1993) çalışmasında; mesaj aktarma, anlatma, konuşma tarzı, iletişim aracı, konuşma, gevezelik, söyleme, sızlanma ve tavsiye fiilleri olarak adlandırılan fiillerin *Behcetü'l-Hadâik*'te kullanımı üzerinde durulmuştur. Bunun sonucunda eserde söyleme ve mesaj aktarma fiillerinin en çok kullanılan; anlatma ve konuşma fiillerinin ise en az kullanılan iletişim fiilleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Levin'in söyleme fiilleri içinde verdiği *tekrarla-*, *öner-* ve *beyan et-* ile sızlanma fiilleri içinde yer verdiği *övün-* ve *böbürlen-* fiillerinin bu gruplarda yer almaması gerektiği belirtilerek araştırmacının tasnifine katkı sağlanmıştır. Çalışma *Behcetü'l-Hadâik* ve iletişim fiilleri çalışmaları açısından yararlı olacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Oğuz Türkçesi, Behcetü'l-Hadâik, Fiiller, İletişim, İletişim Fiilleri

COMMUNICATION VERBS IN BEHCET AL-HADÂİK

Abstract

Behcet al-Hadâik, whose full title is *Behcet al-Hadâik Fî Mev'izati al-Khalâik*, is a religious-moral work written in 41 assemblies. As it is one of the first works written in Old Oghuz Turkish and pioneered the development of written language in the Anatolian field, it is a mixed-language work and is very important in terms of revealing the phonetics, morphology, vocabulary and syntax features of the period in which it was written. The work, which is instructive in terms of its subject, shows richness in terms of verbs called communication verbs. Communication verbs, which can be explained as verbs that function in the communication process, are a meaning-based verb category. In the study, firstly, verbs and verb classes are emphasised. Subsequently, information about the verbs of communication and the studies on this subject is given. Then introductory information about *Behcet al-Hadâik* is given. In the review section, study focuses on the use of verbs called verbs of transfer of a message, tell, verbs of manner of speaking, verbs of instrument of communication, talk verbs, chitchat verbs, say verbs, complain verbs and advice verbs in *Behcet al-Hadâik* according to Beth Levin's (1993) work. As a result, it was concluded that the say verbs and verbs of transfer of a message are the most used verbs in the work, while the tell and talk verbs are the least used communication verbs. In addition, the researcher's classification was contributed by stating that the verbs *repeat*, *suggest* and *declare* which Levin includes in the say verbs, and the verbs *boast* and *brag*, which he includes in the complain verbs, should not be included in these groups. The study will be useful in terms of *Behcet al-Hadâik* and communication verbs studies.

Keywords: Old Oghuz Turkish, Behcet al-Hadâik, Verbs, Communication, Communication Verbs

Giriş

Dildeki temel sözcük türlerinden biri olan fiillerin tanımı ve tasnifi ile ilgili çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Türkçenin grameri ile ilgili kaynaklarda fiil genel olarak oluş, kılış, kılınış ve durum bildiren; hareketi zaman, şahıs ve kipe bağlayarak ifade eden sözcükler (Banguoğlu 2015: 408; Ediskun 1999: 170; Ergin 2009: 280; Gencan 1971: 229; Korkmaz 2009: 527) olarak tanımlanmıştır.

Batı kaynaklarında da benzer bir tanımlama olmakla birlikte "olma ve yapma bildiren sözcükler" şeklindeki tanım geleneksel olarak kabul edilmiş ve fiiller zaman, görünüş, kip, kişi ve sayı gibi morfolojik zıtlıklar gösterebilen unsur (Crystall 2008: 510) olarak tanımlanmıştır. Batıdaki tanımlamada fiillerin sözcük olarak tanımlarından ziyade davranışsal özellikleri ile morfolojik ve söz dizimsel işlevlerine göre (Finch 2000: 129) tanımlandığı görülür.

Fiilin tanımı kadar üzerinde durulan bir diğer özelliği ise fiillerin nasıl tasnif edilmesi gerektiğidir. Fiil tasnifinin en eski dönemlerden itibaren yapıldığını söylemek mümkündür.

Gramere sistemli yaklaşımın ilk ve önemli isimlerinden biri olarak kabul edilen Dionysios Thraks, fiilleri *basit* ve *birleşik* olmak üzere iki gruba ayırdıktan sonra *birleşik fiilleri* de kendi içinde *birleşik* ve *birleşikten türemiş* olmak üzere iki biçime ayırır (2006: 47). Thraks'tan sonra da bazı fiil tasnifleri yapılmış ve 20. yüzyılda bu tasnifler sistemli bir hâl almaya başlamıştır. Türk dilinde fiillerin sınıflandırılma sorunlarını ele alan Yıldız, çalışmasında Vendler, Chafe, Cook, Longacre, Van Valin, Beth Levin, Joe Wilson, Korhonen-Briscoe ve Biber vd. gibi araştırmacıların yaptığı fiil tasnifi çalışmalarına yer vermiştir (2017: 340-346).

Türk dilinde de fiil sınıflandırma çalışmaları oldukça eskiye gitmektedir. Türk dilinin elde bulunan Türkçe yazılmış ilk gramer kitabı kabul edilen *Müeyyessiretü'l-Ulûm*'da fiiller *fi'l-i hakiki* 'asli fiil', *fi'l-i ma'lum* 'etken fiil', *fi'l-i mazi* 'geçmiş zaman', *fi'l-i mazi-i ma'lum* 'geçmiş zaman etken', *fi'l-i mazi-i mechul* 'geçmiş zaman edilgen', *fi'l-i mechul* 'edilgen fiil', *fi'l-i şart* 'şart fiili', *fi'l-i ta'accüb* 'şaşma fiili', *fi'l-i ta'accüb-i ma'lum* 'etken şaşma fiili', *fi'l-i ta'accüb-i mechul* 'edilgen şaşma fiili', *fi'l-i müennes* 'fiilin dişi şekli' ve *fi'l-i müzekker* 'fiilin erkek şekli' (Karabacak 2002: 74) olarak tasnif edilmiştir.

Batıda fiil tasnifi çalışmalarının artmasıyla orantılı olarak Türkçede genelde fiil sınıfları özelde ise iletişim fiilleri ile ilgili yapılan çalışmalar son yıllarda artış eğilimi göstermiştir. Bu anlamda bu çalışmanın konusunu oluşturan iletişim fiilleri ile ilgili ilk göze çarpan çalışmalardan biri Dankoff ve Kelly'nin *Dîvânü Lugâti't-Türk* üzerine yaptıkları çalışmanın içerisinde yer alan sözcük tasnifleri bölümünde görülür. Doğrudan iletişim fiillerini ele almayan araştırmacılar, yaptıkları sözcük sınıflamasının *spiritual life* bölümünde *konuşma* ile *okuma ve yazma* başlıklarını taşıyan 2. ve 3. alt sınıflarında *ay-* 'de-', *te-* 'de-', *sözle-* 'söyle-', *somli-* 'anlat-', *ötgün-* 'anlat-', *sor-* 'sor-', *tapuz-* 'cevap ver-', *yasta-* 'gevele-', *yasıla-* 'açık söyle-', *sök-* 'söv-', *biti-* ve *yaz-* 'yaz-' (1985: 263) gibi bazı iletişim fiillerini sıralamışlardır.

Barutçu Özönder, Türk dilinde fiil ve fiil çekimi konusunda sunduğu tebliğde Tatar Türkçesinde yapılan 11 tematik fiil sınıfını belirtmiştir. Bunlar içerisinde 8. sırada konuşma fiilleri yer alır (Tatarskaya Grammatika 1993'ten akt. Barutçu Özönder 2011: 169). Burada Levin'in tasnifinde iletişim fiillerinin alt sınıfı olarak belirtilen konuşma fiillerinin iletişim fiili terimi yerine kullanıldığı görülmektedir.

Yaylagül, mental fiiller ile ilgili yaptığı çalışmada iletişim fiillerini açıklama fiilleri olarak ele alır. Düşünceyi sessiz konuşma olarak değerlendiren araştırmacı, düşüncenin açıklama fiilleri aracılığı ile dile getirildiğini belirterek *ti-*, *ay-* ve *sözleş-* açıklama fiillerini örnek olarak gösterir (Yaylagül 2005: 43).

İletişim fiilleri ile ilgili Türkiye'de ilk müstakil çalışmayı yapan Erdem (2007), Ärnazarov'un 1982 tarihli *Türkmen Dilinde Söyleyiş İşlikleri* isimli çalışmasından hareketle Oğuz Grubu (Türkiye, Azerbaycan, Gagauz ve Türkmen Türkçesi) Türk lehçelerinde iletişim fiillerini ele almıştır.

Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri

Türkmen Türkçesindeki mental fiiller üzerine çalışma yapan Şahin, iletişim fiillerini idrak fiilleri başlığı altında incelemiş; bunları konuşma iletişim fiilleri ve tartışma-münakaşa ifade eden iletişim fiilleri olmak üzere iki grupta ele almıştır (2012: 208-230).

Aydın (2009), *Kutadgu Bilig*'de *ay-*, *ayıt-*, *sözle-* ve *ti-* iletişim fiillerini eş anlamlılık açısından ele aldığı çalışmasında bu fiillerin aynı kavram alanı içinde ve bunların yansıttığı kavramların bir kesişme ilişkisi içerisinde düşünülebileceğini belirtmiştir.

Özavşar (2015) ise yaptığı çalışmada *Marzubannâme Tercümesi*'nden hareketle *eyit-*, *di-* ve *söyle-* iletişim fiilleri ile *buyur-* fiilini ele almış, bu fiillerin birbirinin yerine kullanılmasına karşılık bağlama göre ve işlev bakımından farklılıklar taşıdıklarını ortaya koymuştur.

Yıldız, mental fiiller ve bu fiiller arası geçişler ile ilgili yaptığı iki çalışmada iletişim fiillerini mental fiillerin alt grubu olan biliş fiilleri içerisinde göstererek bunları; sözlü temas, ses çıkarma, tartışma, övgü, açıklama-itiraf, öğüt, istek, kandırma, şarkı söyleme, emir, ant, kınama, hakaret, kutlama, kabul, alay ve iltifat fiilleri olarak tasnif etmiş ve bunların bazılarını kendi içerisinde detaylandırmıştır (2016: 153-186; 2020: 107).

Bozdağ ve Badem (2017), derlem tabanlı yaptıkları çalışmada İngilizce öğrenen Türk öğrenciler ile anadili olarak İngilizce konuşan öğrencilerin iletişim fiillerini kullanışları üzerinde durmuşlardır.

Yıldız, Türkçede fiillerin semantik açıdan sınıflandırılma problemleri ile ilgili yaptığı çalışmada ise dünyadaki fiil sınıflandırma çalışmaları hakkında bilgi vermiş daha sonra Türk dili ile ilgili yapılan çalışmalara değinmiş ve çalışmanın sonunda *oluş*, *durum*, *hareket*, *bağlantı*, *mental*, *iletişim* ve *doğa fiilleri* olmak üzere bir tasnif önerisinde bulunarak iletişim fiilleri için *konuş-*, *söyle-*, *sohbet et-*, *nutuk at-*, *hitap et-* örneklerini vermiştir (2017: 361). Çalışma literatür özeti vermesi ve tasnif denemesi ihtiva etmesi bakımından önemlidir.

Doğan (2017), fiillerin anlam bilimsel sınıfları ile ilgili yaptığı çalışmada 500'ü aşkın fiili ele almış ve bunları 72 anlam bilimsel sınıfa ayırmıştır. Bu tasnifi, fiillerin etken görünüşlü şekilleri üzerinden yapan Doğan, Türkçe fiillerin birden fazla anlam bilimsel yapısının olduğunu ve bir fiilin birden çok sınıfa dâhil olabileceğini belirtir. Araştırmacı, çalışmasında iletişim fiilleri olarak ele alınan *bağır-*, *konuş-* ve *söz et-* gibi fiilleri söylenen+eylem (2017: 233); *açıkla-*, *konuş-*, *oku-* ve *zikret-* gibi bazı fiilleri söylenen+mevzu+eylem (2017: 244); *çağır-*, *konuş-* ve *söyle-* fiillerini söylenen+söz+eylem (2017: 244-245); *söyle-* fiilini ise eden+etkilenen+kaynak+eylem sınıfında (2017: 247) ele almıştır. Doğan'a göre bir fiilin birden fazla sınıfa dâhil edilebileceği görülmektedir.

Doğan, bir diğer çalışmasında iletişim fiillerinin de dâhil olduğu 534 fiili söz dizimsel davranışlarına göre incelemiş ve buna göre Türkçede 40 temel söz dizimsel yapı olduğunu belirterek incelenen fiillerle birlikte *Türkçe Sözlük*'te bulunan 9912 fiilin tamamının bu 40 yapıya (2018: 2209-2221) dâhil edilebileceğini belirtmiştir.

Soydan ve Saz (2019) Ārnazarov'un tasnifinden hareketle Ali Şir Nevâyî'nin *Lisânü't-Tayr* adlı eserindeki iletişim fiillerini tespit etmişlerdir.

Eraslan ve Güner (2021) *Babürnâme'* de mental fiiller ile ilgili yaptıkları çalışmada biliş fiilleri içerisinde iletişim fiillerini ele almışlardır. Araştırmacılar iletişim fiillerini; sözlü temas, ses çıkarma, tartışma, emir, ant ve istek fiilleri olmak üzere 6 grupta tasnif etmişlerdir. Sözlü temas fiillerini de kendi içinde konuşma, söyleme, bildirme, şikâyet ve sorma; tartışma fiillerini ise müzakere fiilleri şeklinde alt sınıflarda incelemişlerdir (Eraslan ve Güner 2021: 39-44).

Doğru (2021), Beth Levin'in fiil tasnifini esas alarak *Risâletü'n-Nushiyye'* de görülen iletişim fiillerini ele almıştır. Araştırmacı Levin'in tasnifine ek olarak *memnuniyet fiilleri* adlı bir iletişim fiili alt sınıfına yer vermiş ve Türkçedeki *öv-*, *teşekkür et-*, *şükret-*, *hamd et-*, *alkışla-* ve *methet-* (2021: 150) gibi fiilleri bu sınıfta değerlendirmiştir.

Mangır (2022), Ārnazarov'un tasnifinden hareketle *Atebetü'l-Hakayık'* ta iletişim fiillerini ele almıştır. Araştırmacı, sözlü iletişimle birlikte sözsüz iletişimi de göz önünde bulundurarak *kuç-* 'kucakla-', *kol yaz-* 'kol aç-', *kaş çat-* 'kaş çat-' ve *yüz evir-* 'yüz çevir-' (Mangır 2022: 349-351) gibi bazı fiilleri de iletişim fiilleri içerisinde ele almıştır.

Bozner, Türkçe fiillerin sınıflandırılması ile ilgili yaptığı çalışmada fiilleri 47 sınıfa ayırmış ve Levin'in tasnifinden hareketle iletişim fiillerini; bir mesajın iletilmesi ile ilgili fiiller, söylemek, konuşmanın tarzı ile ilgili fiiller, konuşmak, sohbet etme fiilleri, deme fiilleri, yakınma fiilleri ve uyarma fiilleri (2022: 77-82) olmak üzere 8 gruba ayırmıştır. Araştırmacı, Levin'in iletişim fiilleri tasnifinde yer verdiği *cable* 'telgraf çekmek', *e-mail* 'e-posta göndermek', *fax* 'faks ile yollamak' fiillerinin İngilizcede sıfır adsılık kuralına göre yapıldığını oysa Türkçede bu fiillerin araç+ile+fiil¹ yapısında oluştuğunu bu yüzden Levin'in sınıflandırmasında yer alan iletişim aracı fiillerinin çalışmaya dâhil edilmediğini belirtmiştir (Bozner 2022: 77).

Daha önce anlam bilimsel ve söz dizimsel açıdan genel fiil tasnifi önerilerinde bulunan Doğan, bir diğer çalışmasında *hibrit yaklaşımla* iletişim fiillerini ele almış *üye ve rol yapısı*, *üye yapı yapıları*, *olay yapı zinciri*, *söz dizimsel yapı* ve *sözlüksel yapı* (2022: 2450-2454) olmak üzere 5 ölçüt geliştirmiş ve buna göre iletişim fiillerini; açıklama, alay etme, azarlama, bağırma, bahsetme, bildirme, davet etme, eleştirme, emretme, fısıldama, hayıflanma, haykırma, ismarlama, iltifat etme, itiraf etme, kekeleme, kınama, konuşma, kutlama, mırıldanma, müzakere etme, öğütme, önerme, övme, sohbet, sorma, sövme, söyleme, şikâyet etme, tekrarlama ve uyarma fiilleri (2022: 2460) olmak üzere 31 gruba ayırmıştır. Araştırmacının bu tasnifi, iletişim fiillerinin alt sınıflarını son derece detaylı olarak ele alması bakımından dikkat çekicidir.

¹ Örneğin faks ile göndermek, e-posta ile göndermek vs.

Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri

Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* romanında iletişim fiilleri üzerine çalışma yapan Karahancı, Hüseyin Yıldız'ın iletişim fiilleri sınıflandırmasını esas almakla birlikte Ärnazarov ve Levin'in sınıflandırmalarını da göz önünde bulundurarak *Sevgili Arsız Ölüm*'de iletişim fiillerini 23 sınıfa ayırarak incelemiştir (2022: 574-591).

Doğan ve Erdin, *Kutadgu Bilig*'de iletişim fiillerini ele aldıkları çalışmada bu fiilleri sözlü, sözsüz ve yazılı iletişim fiilleri olmak üzere üç sınıfta ele almışlardır (2022: 96-128).

Hirik, Türkçede söylem belirleyicileri ve mental söz varlığı ilişkisini ele aldığı çalışmasında iletişim fiillerini *dilsel açıklama fiilleri* olarak adlandırmış ve *söyle-*, *de-*, *anlat-*, *bildir-* ve *açıkla-* fiillerini örnek olarak göstermiştir. Araştırmacı *ağla-*, *bağır-*, *haykır-* ve *kızır-* fiillerini de *görsel açıklama fiilleri* olarak değerlendirmiş ve açıklama fiilleri ile kişinin yaşadığı mental süreci diğer kişilere ifade ettiğini belirtmiştir (Hirik 2023: 582).

Amaç ve Yöntem

Çalışmanın amacı; Eski Oğuz Türkçesinin ilk ve önemli metinlerinden biri olan *Behcetü'l-Hadâik*'te iletişim fiillerini tespit edip bunları iletişim fiillerinin alt sınıfları altında tasnif etmek ve eserden hareketle eserin yazıldığı dönemde kullanılan iletişim fiillerini ortaya koymaktır.

Çalışmada öncelikle Eski Oğuz Türkçesiyle yazılan *Behcetü'l-Hadâik*'in söz varlığı taranmıştır. Bu tarama, Mustafa Canpolat'ın (2018) hazırladığı *Behcetü'l-Hadâik Fî Mev'izati'l-Halâik* adlı çalışmadan hareketle yapılmıştır. Taramada Beth Levin'in (1993) *English Verb Classes and Alternations A Preliminary Investigation* adlı çalışmasında iletişim fiilleri başlığı altında verilen fiillere göre *Behcetü'l-Hadâik*'teki iletişim fiilleri tespit ve tasnif edilmiştir. Fiillerin anlamlarının verilisinde Canpolat'ın anlamlandırmasına önemli ölçüde bağlı kalmıştır. Çalışmanın öncelikli amacı iletişim fiillerini ortaya koymak olduğu için kullanım sayısı 40'ı aşan iletişim fiillerinden 40'ının yeri verilmiş sonrasında üç nokta (...) ile metinde daha fazla sayıda olduğu belirtilerek hemen yan sütunda toplam kullanım sayısı belirtilmiştir.² Çalışma iletişim fiilleri konusunda yapılan çalışmaları bir bütün olarak göstermesi ve Levin'in tasnifini Türkçe bir metne uyarlayıp yer yer farklı görüşler³ belirtmesi açısından yararlı olacak niteliktedir.

1. Behcetü'l-Hadâik

² Örneğin *ay(ı)t(d)*- fiili metinde 1738 defa kullanılmıştır. Fiilin metinde geçtiği tüm yerler verildiğinde çalışmanın hacmi aşılacaktı. İlgilisi Canpolat'ın çalışmasında fiilin geçtiği tüm yerleri görebilir.

³ Levin'in söyleme fiilleri içinde yer verdiği *tekrarla-*, *öner-* ve *beyan et-* (1993: 209) gibi fiiller bizce konuşma tarzı, tavsiye ve mesaj aktarma gibi iletişim fiilleri gruplarında ele alınmaya daha uygundur. Ayrıca Levin'in sızlanma fiilleri içinde yer verdiği *övün-* ve *böbürlen-* (1993: 210) bize göre konuşmacı için sızlanmadan ziyade daha olumlu anlam ifade etmekte olup bu grupta yer almaması gereken fiillerdir.

*Behcetü'l-Hadâik*⁴; dinî, ahlaki mevzeleri Arapça başlıklardan oluşan 41 mecliste ele alan ve bu meclislerde tevhit, mübarek ayların faziletleri, bazı peygamberlerin vefatları, Yusuf kıssası, ayet hadis tefsirleri, Kerbela vakası, İslam'ın affediciliği ve hoşgörüsü, ilmin değeri, hayatın geçiciliği, ölümün hakikati ve yoksulluk konularını didaktik bir üslupla aktaran telif bir eserdir (Canpolat 2018: 9). Eserin Bursa, Ankara ve Berlin'de birer, İstanbul'da iki olmak üzere bilinen beş nüshası bulunmaktadır (Canpolat 2018: 11). Sadettin Buluç tarafından bulunan eserin İsmail Hikmet Ertaylan tarafından içindekiler bölümü yayımlanmış, Muharrem Ergin ise eserin nüsha tavsifini yapmıştır (Canpolat 2018: 19-20). BH'nin ilmî yayını 1965 yılında Canpolat tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır⁵.

2. İnceleme

2.1. Mesaj Aktarma Fiilleri

Bir mesajın aktarılması ile ilgili olup iletişimde muhatabı belirten ve yönelme dönüşümüne izin veren *sor-*, *bahset-*, *göster-*, *açıkla-*, *oku-*, *öğret-* ve *yaz-* gibi fiiller (Levin 1993: 202-203) mesaj aktarma fiilleri olarak ele alınmıştır. Bu yapıdaki fiiller, sözlü veya yazılı olarak mesajın göndericiden alıcıya ulaşmasında aracılık eden fiillerdir. BH'de bu fiillerin daha çok geçişli yapıda olduğu görülmekle beraber az sayıda da olsa geçişsiz fiilin (*bañ bir-*, *bañ kıl-*, *bañla-*, *destür dile-* ve *şalā kıl-*) de bu grupta yer alabildiği görülmektedir. Anlaşılacağı üzere daha çok birleşik fiil kuruluşunda olanlar geçişsizdir. Konusu itibarı ile bu yapıda fiilleri ihtiva etmesi beklenen BH'de 30 mesaj aktarma fiili toplamda 476 defa kullanılmıştır. Bu fiillerden metinde ikili olarak görülen *âşikârā kıl-*, *âşikâre kıl-* ve *sor-*, *sor-* fiilleri beraber ele alınmışlardır. 30 mesaj aktarma fiilinden 14'ünün birleşik fiil yapısında olduğu görülmektedir. Bu birleşik fiillerden biri (*bellü kıl-*) Türkçe+Türkçe; dördü Farsça+Türkçe (*âşikârā/e kıl-*, *bañ bir-*, *bañ kıl-* ve *destür dile-*) ve kalan dokuzu Arapça+Türkçe yapısındadır. Aynı anlama gelen fiillerin hem birleşik hem de yapım ekiyle türemiş yapıda metinde yer alması, metnin yazıldığı dönemde birleşik fiil kullanım sıklığının yüksek olduğunu ortaya koyar: *bañ bir-*, *bañ kıl-*, *bañla-*; *bellü kıl-*, *belürt-* vb. *Bañ bir-*, *bañ kıl-*; *haber bir-*, *haber kıl-* örneklerinde görüldüğü üzere bir ismin aldığı yardımcı fiilin değişkenlik gösterebildiği buna bağlı olarak aynı ismin birden fazla yardımcı fiille aynı anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesinde *et-* yardımcı fiili ile kullanım sıklığı daha yüksek olan *âşikâr(ā/e)*, *bellü (>belli)*, *beyān*, *da'vet*, *haber* ve *su'al* sözcüklerinin BH'de *kıl-* yardımcı fiili ile daha çok kullanıldıkları görülür. Metinde en sık kullanılan mesaj aktarma fiili olan *okı-* "yazılan bir şeyi okumak" anlamından ziyade "davet etmek, çağırmak" anlamları ile kullanılmıştır. Metinde *biti-*, *yaz-*; *bitin-* ve *yazıl-* gibi eş anlamlı fiillerin beraber görülmesi standart kullanımın yanında arkaik unsurların da metinde görüldüğüne işaret eder. *Sor-*

⁴ Eser adı bu kullanımın ardından (tablo başlıkları hariç) BH biçiminde kısaltılarak verilecektir.

⁵ Canpolat, Mustafa (1965). *Behcetü'l-Hadâ'ik Fî Mev'izeti'l- Halâ'ik*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.

Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri

fiilin *şor-* ve *sor-* olarak görülmesi söz varlığındaki çeşitliliğin yer yer yazıma da sirayet ettiğini ve buna bağlı olarak sözcüklerin çok şekilli yazılabildiğini ortaya koymaktadır. Mesaj aktarma fiillerinin BH'deki yayılımına bakıldığında kullanım sayısına göre değişkenlik göstermekle birlikte kullanımı yoğun olan *bildür-*, *okı-*, *şor-*, *ünde-* ve *yaz-* gibi fiillerin metnin genelinde kullanıldığı ve mesaj aktarma işlevinin metnin başından sonuna kadar devam ettirildiği görülür. BH'de görülen mesaj aktarma fiilleri şunlardır:

Tablo 1: Behcetü'l-Hadâik'te Mesaj Aktarma Fiilleri

Mesaj Aktarma Fiili	Anlamı	Yer Bilgisi	Kullanım Sayısı
<i>âşikârâ kıl-</i>	açıklamak, açığa vurmak	24b1-38a20-38a23	3
<i>âşikâre kıl-</i>		38b/1-58a9-65b8,21-93a7,10,19-109b22-124a8	9
<i>baḡ bir-</i>	ezan okumak	43b22	1
<i>baḡ kıl-</i>	ezan okumak	158b11	1
<i>baḡla-</i>	ezan okumak	55b19-57b21	2
<i>bellü kıl-</i>	açıklamak, açığa vurmak	109b23	1
<i>belürt-</i>	belirtmek, açıklamak	5b10-48b22	2
<i>beyân kıl-</i>	beyan etmek, açıklamak, bildirmek	4a8-5b8,10-13b18-19b6-23b7-48b23,25-79a18-90b19-94a10-98b9-168a6,22	14
<i>bildür-</i>	bildirmek	2b5-3b7,18-4a1,3-7a10-45b2-5b11-48b22-49b9-50a18-50b17-58b1-64b8-66a2-67b12-76a2-82b9-93a12-95b4-108b8-112b4-112b7-116a22-118b8-119a11-127b8-132a13-138b16-153b2-161b20-165a17-175b12	33
<i>biti-</i>	yazmak	95a6-95a12-95a18	3

<i>bitin-</i>	yazılmak	115a21	1
<i>da 'vet kıl-</i>	davet etmek	97b5	1
<i>destūr dile-</i>	izin istemek	76b23	1
<i>dileş-</i>	birbirinden bir şey istemek	39a5-156a2	2
<i>haber bir-</i>	haber vermek	42a10,11-61a23	3
<i>haber kıl-</i>	haber vermek	18b3-76a14-113b17	3
<i>hikāyet kıl-</i>	nakletmek	7b7-16b5-56b15-69a9	4
<i>i 'tirāf kıl-</i>	itiraf etmek, söylemek	34a18	1
<i>muştı(/u)la-</i>	müjdelemek	13a15-24a3-24a11-31a21-32a20-40a9-52b26-74b15- 113b18-163a20-163b5-163b6-163b8	13
<i>okt-</i>	okumak; davet etmek, çağırarak	10a13-11a1-12b8,9,14-21b13-21b18-22b10-48a8- 49a1-51b5-55b16-61b12-65b2-75a21,26-75b5-78b1- 82a8-85a12-91a14-91a18-97b4-97b5-102a18-117b8- 119b12-127a22-133b12-136a12-136a20-147a11- 147a12-149b18-150a21-159a16-160a20-164a12- 167a3-167a7...	146
<i>okıt-</i>	okutmak	136a12	1
<i>öğret-</i>	öğretmek	4a1-45b14-49a3-50a8-58a22-62a23-85b12-90a20- 90a21-91a10-92a2-118b19-127b4-129a14-138b18- 147a16	16
<i>şalā kıl-</i>	sela okumak	150a5	1
<i>selām degür-</i>	selam ulaştırmak, söylemek	50a20-53a9	2

Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri

<i>şor-</i>	soru sormak	3a14-5a15-35b14-43a7-43a16-44a20-58b5,7,9-60b25-67a18-73a26-74a17-75b18-79b20-87b17-89b9,12-92a6-96b21-109a22-109b1-122b12-122b14-123a3-123a10-129a17-129b4-130a4[2]-133b17-134a1-134a4,20-135b6,18-140a21-155a21-157b8-158b17... 14a8-33b16-74b14-84b8-91a2-87b20-123a3	75
<i>sor-</i>			7
<i>şorul-</i>	soru sorulmak	143a2	1
<i>su'al kıl-</i>	soru sorulmak	130b7,8	2
<i>ünde-</i>	çağırarak, davet etmek	3b3-26b19-39b26-40a1,2,3,13,15,17,18,20-40a23-65b2,21-69a11-77a9-78a21-78a22-78b19-81a11-81a12-81a13-82a24-82b10-91b23-91b24-92b9[2]-101b2-114a16-114b7-118a10-121a7-129b11-137a11-150b11-155b18-162b10-166a12,14-...	65
<i>ündes-</i>	birbirini çağırarak veya davet etmek	39a6-97b3	2
<i>yaz-</i>	yazmak	21a6,7,8-29a24-29b5-36b26-37a1,2-39b7-43b13,14,16-43b17,18,23-44a4,5-44a14,15,16-47a4,5,7-49a5-61b9-74b14-75a19,26-76b11-95a5-95a11-104a10-107b21-118a20-166b20,21-167a2,6,15-171b17...	62
<i>yazıl-</i>	yazılmak	29a18-30b2-33b1-43b11,15,17-44a8-83a11-89b7-108a4-131a2-137b8-137b10-170a13-170b13	15
			Toplam

			476
--	--	--	-----

2.2. Anlatma Fiilleri

Sadece *tell* 'anlat-' fiilini bu sınıfta ele alan Levin, bu fiilin mesaj aktarma fiilleri içerisinde yer aldığını ancak tarz ve araç gibi ek bir anlam bildirmeden basit bir iletişim fiili olarak ayrıca ele alındığını belirtir (1993: 204). Türkçede bu fiil kategorisinde *anlat-*, *somli-* 'anlat-' ve *ötgün-* 'anlat-' gibi fiiller yer alsa da BH'de sadece *uğdur-* 'anlat-' fiilinin kullanıldığı görülür. *Uğdur-* fiilinin Eski Türkçeden itibaren metinlerde görülen *uk-* 'anla-, bil-' (Paçacıoğlu 2016: 686) fiilinden ettirgenlik ekiyle türediği anlaşılmaktadır. *Dîvânu Lugâti't-Türk'te uktur-* (Ercilasun ve Akkoyunlu 2015: 919) olarak görülmesi BH'de ettirgenlik eki ünsüzünün ötümlüleşmeye uğradığını gösterir. Bu fiilin sadece bir defa metinde yer alması metindeki iletişimin anlatma üzerinden değil diğer iletişim fiilleri üzerinden sağlandığını ortaya koyar.

Tablo 2: Behcetü'l-Hadâik'te Anlatma Fiilleri

Anlatma Fiili	Anlamı	Yer Bilgisi	Kullanım Sayısı
<i>uğdur-</i>	anlatmak	141a21	1
			Toplam 1

2.3. Konuşma Tarzı Fiilleri

Hayvan sesi, ses yayma ve sözsüz ifade fiilleri olarak da değerlendirilebilecek olan fiillerdir. Zwicky'nin (1971) bu fiillerin hem iletişimsel hem iletişimsel olmayan fiiller olduğuna işaret etmesi görüşünü aktaran Levin, dikkatli bir iletişimsel ve iletişimsel olmayan ayrımının bu fiillerin daha rafine bir analizine yol açacağını belirtir (1993: 206). Çeşitli kategorilere dâhil edilebileceği fikri doğru olmakla birlikte bu fiillerin diğer iletişim fiillerinden farklı olarak bir ifade veya konuşma tarzı bildirmesi söz konusudur. Yani bu fiillerde sesletimin yüksek ses, alçak ses, başka bir canlıya benzer, bir duyguyu yansıtacak veya nağmeli şekilde vs. yapıldığı görülür. Bu fiillerin bir kısmı yansıma sözcüklerden oluşmuştur. BH'de konuşma tarzı fiilleri kapsamında değerlendirilebilecek 15 fiilin 94 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Metinde en çok kullanılan konuşma tarzı fiili *kı* seslenme ünleminden türeyen *kığır-* (<kı+ğır-) fiilidir. *Anra-*, *bögürt-*, *çenildür-* ve *çenilet-* hayvan sesi bildiren fiillerken *anra-* ve *bögürt-* fiillerinin benzetme yoluyla insan için kullanımı söz konusudur. Hayvan seslerini ifade eden fiillerle beraber *çağır-*, *çağırış-*, *kığır-* ve *nidâ kıl-* fiillerinin yüksek sesi; *çivşe-* fiilinin alçak sesi; *ırla-* fiilinin nağmeli sesi ifade ettiği görülür. *İñ(i)le-* fiilinin duygu durumunu yansıtmaya; *nîyâz kıl-*, *yalın-*, *yalvar-* ve *yirmür-* fiillerinin de acıma ve merhamet duygularını harekete geçirici bir tarzı belirttiği görülür. Yakın anlamlı

Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri

olan *yalvar-* ve *yakar-* fiillerinin metinde *niyâz kıl-*, *yalın-*, *yalvar-* ve *yirmür-* olarak dört farklı fiille gösterilmesi, metnin söz varlığının zenginliğini göz önüne serer. Mesaj aktarma fiilleri kapsamında da değerlendirilebilecek olan *çağır-* ve *çağrış-* fiilleri, diğer mesaj aktarma fiillerinden farklı olarak tarz belirten yüksek ses anlamı da ihtiva ettikleri için burada ele alınmışlardır. BH'de görülen konuşma tarzı fiilleri şunlardır:

Tablo 3: Behcetü'l-Hadâik'te Konuşma Tarzı Fiilleri

Konuşma Tarzı Fiili	Anlamı	Yer Bilgisi	Kullanım Sayısı
<i>aḡra-</i>	kükremek	76b4	1
<i>böğürt-</i>	bağirtmek	124b9	1
<i>çağır-</i>	çağırmaq, bağirtmek	39b15-61a7-138b15-146b12-152a22-158b18	6
<i>çağrış-</i>	çağrışmaq, bağrışmaq	28b6-135a17	1
<i>çeñildür-</i>	köpeğı bağirtmek, havlatmaq	82b15	1
<i>çeñilet-</i>	köpeğı bağirtmek, haykırtmaq	82b15	1
<i>çivşe-</i>	fısıldamak	99a1	1
<i>ırla-</i>	şarkı söylemek	56a18-100a9-100a10-123a19-123a20	5
<i>iñ(i)le-</i>	inlemek	52a13-52a14-61a23-65b5-76b7-77a6-112b22-120b11-139a15-151a3-158b20-162a17-177a18	13
<i>kığır-</i>	bağirtmek, çağirtmek	14a6-35a18-,19,20-48a10[2]-71a1-89a12-91b22-92a2-92a3-97a21[2]-97a23-97b10-113b19-117b2-119b20-146b13-151a3-162a3-167b10	22
<i>nidâ kıl-</i>	seslenmek	10b12-32b21,23-33a2-,4,6,7,9,22-35a18,19-42a13,14-55b12-58a13-63b4-71b22-91b15-101a22-111b7-141b9	21

<i>niyāz kıl-</i>	yakarmak	37b6	1
<i>yalın-</i>	yalvarmak	10a9	1
<i>yalvar-</i>	yalvarmak	10b16-10b21-11a14-12a19-12a20-23a1-25b4-29a12-30b18-30b20-49b1-81a1-83a18-121b4-162a9-162b2-164b12	17
<i>yirmür-</i>	yakarmak	72a11-127a16	2
			Toplam 94

2.4. İletişim Aracı Fiilleri

İletişim araçları aracılığı ile iletişimle ilişkilendirilen fiillerdir. Bazı istisnalar dışında datif dönüşümünü ortaya koymada diğer iletişim fiillerinden ayrılırlar. Bu yüzden datif alan diğer fiiller gibi sahiplik değiştirme fiilleri olarak da kabul edilebilirler. *E-mail, faks, telgraf, telefon, radyo* ve *uydu* (Levin 1993: 206-207) gibi İngilizcede hem bir iletişim aracı ismi olan hem de bu iletişim aracı ile ilgili fiilin adı olan fiiller bu grupta değerlendirilir. Bozaner, Levin'in gösterdiği *cable* 'telgraf çekmek', *e-mail* 'e-posta göndermek', *fax* 'faks ile yollamak' örneklerinin sıfır adsızlık kuralına göre yapıldığını Türkçede bu tarz fiillerin araç+ile+fiil yapısında olmasından dolayı iletişim fiillerine iletişim aracı fiillerini dâhil etmemiştir (2022: 77). Doğru ise *mektup yaz-*, *ulak gönder-* vb. (2021: 147) fiillerin iletişim aracı fiilleri bağlamında değerlendirilebileceğini belirtir. Bize göre mesajın aktarmasında bir aracın aktif rol aldığı BH'de geçen Tablo 4'teki fiiller iletişim aracı fiilleri kapsamında değerlendirilebilir. Zira bu fiillerin hepsinde verilmek istenen mesaj alıcıya doğrudan değil bir nesne vasıtası ile ulaştırılır. BH'ye bakıldığında 8 iletişim aracı fiilin toplamda 32 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. En çok kullanılan iletişim aracı fiili dönemin de etkisiyle *fermān kıl-* fiilidir. Diğer fiillere bakıldığında hepsinin isim+fiil yapısında birleşik fiiller olduğu görülmektedir. İngilizce gibi bazı dillerde bir kökün aynı anda hem isim hem fiil olması ancak Türkçede *tat* ve *boya* gibi birtakım ses olayları veya sonradan ortaya çıkmış örnekler dışında (Ergin 2013: 111) bir kökün hem isim hem fiil kökü olamaması kuralı, iletişim aracı fiillerinin birleşik yapıda olmasına sebebiyet vermiştir. BH'de *boru* sözcüğünün *borğu* olarak da görülmekle birlikte *çal-* ve *vur-* olmak üzere iki farklı yardımcı fiil ile kullanıldığı görülür. *Fermān* sözcüğü de benzer şekilde *dut-*, *kıl-* ve *bol-* yardımcı fiilleri ile beraber iletişimde aracılık eden fiil türetmede kullanılmıştır. Yine burada Doğu Türkçesi etkisi olarak *bol-* fiilin kullanıldığına dikkat çekmek gerekir. *Ṭavul* ile beraber *ur-* ve *vur-* şeklinde aynı fiilin standart ve arkaik şeklinin bir arada kullanılması da BH'nin söz varlığının mahiyetini ortaya koymaktadır. İletişim aracı fiillerinin tamamında iletişim aracı üzerinden alıcıya bir mesaj

Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri

gönderme ve alıcıyı harekete geçirme amacı söz konusudur. BH'de görülen iletişim aracı fiilleri şunlardır:

Tablo 4: Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Aracı Fiilleri

İletişim Aracı Fiili	Anlamı	Yer Bilgisi	Kullanım Sayısı
<i>borğu çal-</i>	boru çalmak	57b4	1
<i>boru vur-</i>	boru çalmak, sura üflemek	66a5	1
<i>fermân dut-</i>	ferman tutmak, ulaştırmak	121b9	1
<i>fermân kıl-</i>	emretmek, buyurmak	23a3-65a16-66b1-91b4-92a8-96a6-96b4-98b4-107b22-126b18-150b16	11
<i>fermân bol-</i>	emredilmek, buyurulmak	53a16-55b4-137a4-138a16	4
<i>şür ur-</i>	sura üflemek	57b2-58a14	2
<i>taoul ur-</i>	davul çalmak	57b22	1
<i>taoul vur-</i>		57b3	1
<i>vahy kıl-</i>	vahiy etmek	13b5-45b4-46a18-48b3-53b9-62b3-88b3-154b17-155a3-161b8	10
			Toplam 32

2.5. Konuşma Fiilleri

Aralarında fark olmasına rağmen anlamları “konuşmak” ile ilgili olan ve araç veya tarz belirtmeyen *speak* ve *talk* fiilleri Levin tarafından konuşma fiilleri olarak ele alınmıştır (1993: 207-208). Türkçede bu iki fiile karşılık olarak *konus-* fiili kullanılır. Ancak BH'ye bakıldığında *konus-* fiilinin kullanılmadığı görülmektedir. Bu fiil yerine birer defa olmak üzere *barış-* ve *söyleş-* fiilleri kullanılmıştır. Yine “konuşmak” anlamı ile ilgili olarak

kullanılması olası olan *danış-* fiilinin de metinde meşveret anlamı ile ilgili tavsiye fiili olarak kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 5: Behcetü'l-Hadâik'te Konuşma Fiilleri

Konuşma Fiili	Anlamı	Yer Bilgisi	Kullanım Sayısı
<i>barış-</i>	konuşmak	146b6	1
<i>söyleş-</i>	konuşmak	71a5	1
			Toplam 2

2.6. Gevezelik Fiilleri

Tartış-, *sohbet et-*, *gevezelik et-*, *çene çal-* ve *dedikodu yap-* gibi iki veya daha fazla katılımcı arasında sözlü etkileşimleri tanımlamak için kullanılabilen fiiller gevezelik fiilleri olarak adlandırılmıştır. Bu fiiller çoğu açıdan karşılık fiilleri gibi olmalarına karşı iletişim fiilleri içerisinde de ele alınırlar (Levin 1993: 208-209). BH'de gevezelik fiili bağlamında değerlendirilebilecek dört fiil tespit edilmiştir. Bu fiillerden "tartış-" anlamında kullanılan *darduş-* ve *dartış-* olmak üzere ikili şekilde kullanılmıştır. Metinde toplam 10 defa kullanılan fiillerden en çok kullanılanı *dartış-* "tartışmak" fiilidir. Bugün daha çok *et-* fiiliyle kullanılan *gıybet* sözcüğü de *kıl-* yardımcı fiiliyle beraber kullanılmıştır. Bu fiil aynı zamanda birleşik yapıda olan tek gevezelik fiilidir. Metinde kullanım alanı geniş olmakla birlikte gevezelik fiillerinin sayıca çok olmadığı görülmüştür. BH'de görülen gevezelik fiilleri şunlardır:

Tablo 6: Behcetü'l-Hadâik'te Gevezelik Fiilleri

Gevezelik Fiili	Anlamı	Yer Bilgisi	Kullanım Sayısı
<i>dileş-</i>	karşılıklı dilemek	39a5-156a2	2
<i>darduş-</i>	tartışmak, münakaşa etmek	6a9	1
<i>dartış-</i>		51a24-52a24-54b4-73b11-92a14	5
<i>gıybet kıl-</i>	gıybet etmek	118b5	1
<i>şadula-</i>	faydasız şeyler söylemek, gevezelik etmek	6a9	1
			Toplam 10

2.7. Söyleme Fiilleri

Önermeler ve önermesel tutumlar ile ilgili olan iletişim fiilleridir (Gropen vd. 1989'dan akt. Levin 1993: 210). İletişimin muhatabını belirten bir ifade alabilen ancak datif dönüşümüne izin vermeyen; nesne olarak sınırlı sayıda isim tamlaması alabilen *duyur-*, *iddia et-*, *beyan et-*, *ilan et-* ve *söyle-* vb. fiillerden oluşan, dikkatli ve kapsamlı bir çalışma neticesinde daha iyi ortaya konabilecek olan (Levin 1993: 209-210) fiillerdir. Levin'in bu grupta yer verdiği *tekrarla-*, *öner-* ve *beyan et-* (1993: 209) gibi fiiller bizce konuşma tarzı, tavsiye ve mesaj aktarma gibi iletişim fiilleri gruplarında ele alınmaya daha uygundurlar. Bunun için bu çalışmada BH'de daha çok söyleme ile ilgili olan fiiller ele alınmıştır. BH'de 19 söyleme fiili toplamda 2734 defa kullanılmıştır. Metinde 1738 defa kullanılan *ay(ı)t(d)-* fiilinin hem söyleme fiilleri içinde hem de diğer iletişim fiilleri içinde en çok kullanılan iletişim fiili olduğu görülmektedir. Bunu takip eden *di-* fiilinin 731 defa ile yüksek ve tüm metne yayılan bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Biri Farsça+Türkçe (*yāz kıl-*) beşi de Arapça+Türkçe (*hitāb kıl-*, *kelām söyle-*, *selām bir-*, *selām kıl-* ve *zıkr kıl-*) birleşik yapıda olan 6 söyleme fiili ile birlikte basit veya türemiş yapıda olan 13 söyleme fiilinin metinde görülmüş olması, Türkçenin bu fiil sınıfı açısından zenginliğini göz önüne sermektedir. *Ay-*, *di-*, *eyit-* ve *söyle-* gibi eş/yakın anlamlı fiillerin bir arada görülmesi metin söz varlığındaki çeşitliliği ortaya koymaktadır. Bunlardan *di-* ve *söyle-* fiillerinin *ay-* ve *eyit-* fiillerine göre daha çok kullanılması günümüz Türkiye Türkçesindeki standartlaşmanın BH'nin yazıldığı dönemde önemli bir mesafe almış olduğunu gösterir. *Söyle-* ve *sözle-* şekillerinin görülmesi de yeni ve eskicil şekillerin metinde beraber kullanılmış olduğunu gösterir. *Selām bir-* birleşik fiilinde görülen *bir-* fiili, metinde Doğu Türkçesi yansıması olarak görülürken *selām* sözcüğünün hem *bir-* hem de *kıl-* yardımcı fiilleri ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılması, metinde çoklu kullanımlar olarak ele alınabilir. BH'de söyleme fiilleri kapsamında değerlendirilen fiiller şunlardır:

Tablo 7: Behcetü'l-Hadâik'te Söyleme Fiilleri

Söyleme Fiili	Anlamı	Yer Bilgisi	Kullanım Sayısı
<i>aḡ-</i>	anmak, zikretmek	60a20-65a20-65a11-87a13-100b1-102b6-121a12-173b20	8
<i>aḡdur-</i>	andırmak, zikretmek, hatırlatmak	107b9,17-107b11-108a2-116b21,22-117a2-118a7-118a12,15	10
<i>ay-</i>	söylemek	147a8-171a6-175b11-175b17	4

<i>ay(t)t(d)-</i>	söylemek, demek	6a10-6a11-13a5,6,9-14a12,13,15-22b21,22,23,24-27a18-27b1[2],3,5-28a8-42a7-45a7-48a12-55b4-67b24-69b6-71b12-91b22-92a1,6-101a22-104b4-108a2,3-123a15-124b7-144a8-156b11169a12-170a18-176a15-176b17...	1738
<i>ayıtdur-</i>	söyletmek	126a9	1
<i>di-</i>	demek, söylemek	6a11-8a5-12b11-,12-28b18-35a13-35a18-36b17-41a5-43a3-61a2-61a3-70a6-70b16-70b18-71b13-78b8-79b10,11,12-94b9-96a9-97b11-105a15,16-108a2-110a18-112b21-116a22-120b5-123a16-126a5-130a4-137b11-147b6-157b8-163b21-170b15-176a4,5...	731
<i>didür-</i>	dedirmek, söyletmek	126a9	1
<i>din-</i>	denmek, söylenmek	39a13-107b2-107b3	3
<i>eyit-</i>	demek, söylemek	6a12-6b1-95a18-117b16-146b14-151b9	6
<i>hitâb kıl-</i>	seslenmek, söz söylemek	63b6-67a12-81b9-98b1-153a10,14-161a1	7
<i>kelâm söyle-</i>	söz söylemek	159b17	1
<i>selâm bir-</i>	selam vermek	12b8-21b9-50b22-53a12-53b17,18,21-102a19-151a12-158b19	10
<i>selâm kıl-</i>	selam vermek	38a7,25-44a11,12-46a2-53b20,22,23-61b18-74b28-76a6-91b21-96b24-102a19106b3-112a3-113b12-122a5-124a16-127a17-140a4-150b17-	27

Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri

		151a14-152a16-154a1-156a14-164a8	
söyle-	söylemek	2b8-22a5-22a16-22b23-28a11-32b10-40b9-59b21,25[2]-62a19-66b16-70a20-71b19-76a3-78b5-78b7-80b9-88b17-91a10-93a9,12,13,14-101a7-105b13-106a7-107b2-116b17[2]-120b1-124a14-125a17-132a21-135b12-136b15-150b7-158a2-167b21	80
söylen-	söylenmek	107b3-118b15-127b15-131b5	4
söylet-	söyletmek	105a21	1
sözle-	söylemek	120b2	1
yāz kıl-	anmak, zikretmek	2b11-4b1,2,5,6,8-16a21-17b22-20a1,2,4-30b11,14,15,17-32b2-33a3-35b20-36a11-37b8,11,15,16-43b16-46a14,22,23-49a7-53a4-53b22-55b5-57b1-63a9,21-63b8,16,20,21,25-64a4...	100
zıkr kıl-	söylemek	174a14	1
			Toplam 2734

2.8. Sızlanma Fiilleri

Konuşmacının tutum ve duygularını yansıtan *övün-*, *böbürlen-*, *şikâyet et-*, *sızlan-*, *yakın-*, *söylen-* ve *itiraz et-* benzeri bulunma ve yönelme grubu alabilen fiillerin oluşturduğu gruptur (Levin 1993: 210-211). Şikâyet veya yakınma fiilleri olarak da Türkçeye çevrilebilecek olan bu fiil grubu içerisinde Levin'in yer verdiği *övün-* ve *böbürlen-* (1993: 210) bize göre konuşmacı için sızlanmadan ziyade daha olumlu anlam ifade etmekte olup bu grupta yer almaması gereken fiillerdir. BH'ye bakıldığında sızlanma fiili olarak değerlendirilebilecek olan 17 fiilin toplamda 237 defa kullanıldığı görülmektedir. Sızlanma bildirmede en çok kullanılan *ağla-* fiili metindeki sızlanma fiillerinin yaklaşık %68'inin bu fiil ile karşılandığını gösterir. Aynı kökten türeyen *ağlaş-* ve *ağlat-* fiilleri de eklendiğinde metinde sızlanmanın yaklaşık %90'lık oranla *ağla-* ve onunla aynı kökten türeyen fiiller ile karşılandığını gösterir. Bunun dışında *anırış-* ve *sög-* gibi fiiller sızlanma bildirme işlevinde kullanılan Türkçe

fiillerdir. *Ağla-* fiilinin arkaik formu olan *yığla-* fiilinin de metinde görülmesi söz varlığındaki eskicil kullanım olarak değerlendirilebilir. *Azarla-* ve *da'vileş-* fiilleri, Farsça ve Arapça sözcüklerin Türkçe ekler yardımı ile sızlanma bildiren fiil işlevinde görüldüğü örneklerdir. *Āh di-*, *efğan kıl-*, *feryāz kıl-*, *fiğān kıl-*, *zāri kıl-* ve *zārī'zārī' ağla-* fiilleri Farsça+Türkçe yapısında birleşik fiiller olup sızlanma fiili olarak BH'de kullanılmışlardır. *La'net kıl-*, *nevha kıl-* ve *ta'zīr kıl-* fiilleri ise Arapça+Türkçe yapısında sızlanma bildirmede kullanılan birleşik fiillerdir. Bunlara bakıldığında *kıl-* yardımcı fiilinin birleşik fiil kurma görevinde metindeki işlevi açık bir şekilde görülmektedir. BH'de görülen sızlanma fiilleri şunlardır:

Tablo 8: Behcetü'l-Hadâik'te Sızlanma Fiilleri

Sızlanma Fiili	Anlamı	Yer Bilgisi	Kullanım Sayısı
<i>āh di-</i>	ah demek, ah çekmek	99a13	1
<i>ağla-</i>	ağlamak	13b21-14a15-36a16-52a16-61a11-62a4-65a21-70a20-72a11-76a2-77a10-77b11-93b2-93b3-95b19-97a2,16,17,19-98b15-99a23-99b2-100a13-100b4,5-102b8-117b1-117b6-118a3-118a4-125b9-135a20-135b6-135b7,11-138b19-147b1-151b5-155a11-158a1...	162
<i>ağlaş-</i>	karşılıklı ağlamak	11b15-27b23-34a18-56a4-56a14-56a22-63b21-64b13-64b20-67a8-69b8-76a16-76a18-78a2-97b4-99b20-100a16-100b11-100b12-102b25-103a1-103b22-112b22-117a23-117b1-121a9-124b12-127a16-127b3-135b4-144a4-145a23-147a22-150a14-150a17-150b14-155a14-156a1-158a14-158b5-158b15	42
<i>ağlat-</i>	ağlatmak	60b18-93b11-95b17-124b9-155b15-158b3	6
<i>añırış-</i>	feryat etmek	120b11	1
<i>azarla-</i>	azarlamak	60b19[2]-109a3	3
<i>da'vileş-</i>	birbirinden davacı olmak	114b20	1
<i>efğan kıl-</i>	feryat etmek	72a16	1

Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri

<i>feryāz kıl-</i>	feryat etmek	28b6-96a3	2
<i>fiğān kıl-</i>	feryat etmek	98a5	1
<i>la 'net kıl-</i>	lanet etmek	38a22-38b2-161a6	3
<i>nevha kıl-</i>	yüksek sesle ağlamak	156b10	1
<i>sög-</i>	sövmek	103b15	1
<i>ta 'zir kıl-</i>	özür diletmek	157b12,13	2
<i>yığla-</i>	ağlamak	44a7	1
<i>zāri kıl-</i>	ağlatmak	15b20-29b7-95b22-135b5-150a13-150b13-158b14-156a1	8
<i>zāri'zāri'</i> <i>ağla-</i>	yüksek sesle ağlamak	103b3	1
			Toplam 237

2.9. Tavsiye Fiilleri

Tavsiye vermek veya uyarıda bulunmakla ilgili olan *öğüt ver-*, *tavsiye et-*, *uyar-*, *dikkat et-* ve *telkin et-* (Levin 1993: 211-212) benzeri fiiller tavsiye fiilleri olarak adlandırılmıştır. BH'de 6 tavsiye fiili toplamda 14 defa kullanılmıştır. Kullanılan fiillerin tamamı Türkçedir. Metinde görülen tavsiye fiillerinden *danış-*, *danışık kıl-* ve *tanış-* fiilleri istişare yoluyla tavsiye anlamı içeren fiillerdir. Bunlardan *danış-* ve *tanış-* aynı fiilin yeni ve eski biçimleri olarak görülmekle birlikte Eski Oğuz Türkçesinde söz başı /t/-/d/ değişiminin metinde henüz tamamlanmadığını gösterir. Yine aynı anlamda kullanılan *danış-* ve *danışık kıl-* fiilleri basit veya türemiş bir fiilin anlamının birleşik bir fiille karşılanmasına örnek olarak gösterilebilir. Aynı durum *kulağuzla-* ve *kulağuzluk kıl-* örneklerinde de görülür. Birleşik fiil yapısındaki tavsiye fiillerine bakıldığında *kıl-* fiilinin birleşik fiil kurmadaki işlevliği açık bir şekilde görülür. BH'de görülen tavsiye fiilleri şunlardır:

Tablo 9: Behcetü'l-Hadâik'te Tavsiye Fiilleri

Tavsiye Fiili	Anlamı	Yer Bilgisi	Kullanım Sayısı
<i>danış-</i>	danışmak	71a13-129a21	2

<i>danışık kıl-</i>	danışmak	75a24-130a3	2
<i>kulağuz kıl-</i>	kılavuz etmek	110a2	1
<i>kulağuzla-</i>	kılavuzluk etmek	78a25[2]-92a18,19-140b14	5
<i>kulağuzluk kıl-</i>	kılavuzluk etmek	89b15	1
<i>tanış-</i>	danışmak	86b7-87b16-154b4	3
			Toplam 14

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Eski Oğuz Türkçesinin ilk ve önemli eserlerinden biri olan BH'de kullanılan iletişim fiillerinin tespit ve tasnif edilmesi amaçlanmıştır. Bunun için Beth Levin'in kullandığı tasnif esas alınarak Canpolat'ın BH üzerine yaptığı çalışma taranmış ve eserde yer alan iletişim fiilleri tespit edilmiştir. Bu fiiller, Levin'den hareketle mesaj aktarma, anlatma, konuşma tarzı, iletişim aracı, konuşma, gevezelik, söyleme, sızlanma ve tavsiye fiilleri olmak üzere dokuz sınıfta ele alınmışlardır. Bunun neticesinde BH'de iletişim fiillerinin kullanımı ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır: 30 mesaj aktarma, 1 anlatma, 15 konuşma tarzı, 8 iletişim aracı, 2 konuşma, 4 gevezelik, 19 söyleme, 17 sızlanma ve 6 tavsiye fiili olmak üzere BH'de 102 fiil, iletişim fiili görevinde kullanılmıştır. Bunlardan mesaj aktarma fiilleri 476, anlatma fiilleri 1, konuşma tarzı fiilleri 94, iletişim aracı fiilleri 32, konuşma fiilleri 2, gevezelik fiilleri 10, söyleme fiilleri 2734, sızlanma fiilleri 237 ve tavsiye fiilleri 14 toplam kullanım sayısına sahiptirler. Görüldüğü üzere BH'de sırasıyla söyleme ve mesaj aktarma fiilleri en çok kullanılan; anlatma ve konuşma fiilleri ise en az kullanılan iletişim fiilleridir. Bunda BH'nin dinî-ahlaki bir eser olmasının yanı sıra söz konusu fiil sınıflarının üye sayısının da rol aldığını söylemek mümkündür. Söyleme fiillerinden *ay(ı)t(d)-* 1738 ve *di-* 731, sızlanma fiillerinden *ağla-* 162 ve mesaj aktarma fiillerinden *oķı-* 146 sayıyla en çok kullanılan iletişim fiilleridir.

Çalışmada Levin'in söyleme fiilleri içinde yer verdiği *tekrarla-*, *öner-* ve *beyan et-* gibi fiillerin konuşma tarzı, tavsiye ve mesaj aktarma fiilleri gruplarında ele alınmaya daha uygun olduğu; sızlanma fiilleri içinde yer verdiği *övün-* ve *böbürlen-* fiillerinin ise sızlanma ifade etmedikleri için bu grupta yer almaması gerektiği belirtilerek Levin'in tasnifine katkı sağlanmıştır.

Behcetü'l-Hadâik'te İletişim Fiilleri

Eski Türkçeden başlayarak eserleri, sonrasında ise Tarihî Türk lehçelerini ayrı ayrı ele alacak olan iletişim fiilleri ile ilgili çalışmaların yapılması, eser ve dönem temelli mukayeselere imkân tanıyacak olmasının yanında Türkçenin iletişim fiilleri ile ilgili söz varlığını ortaya çıkarmada önemli rol oynayacaktır.

Kısaltmalar

BH: Behcetü'l-Hadâik

Kaynakça

- Aydın, Mehmet (2009). "Kutadgu Bilig'deki Ay-, Ayıt-, Sözle- ve Ti-Fiilleri bağlamında Eş Anlamlılık Sorunu". *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Sempozyumu*, 26-29 Ekim 2009, İstanbul.
- Banguoğlu, Tahsin (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barutçu Özönder, F. Sema (2011). "Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi". *Türk Gramerinin Sorunları Bildiriler* içinde, s. 168-176, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bozaner, Koray (2022). "Türkçede Fiil Sınıfları ve Özellikleri". Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bozdağ, Fatih Ünal - Badem, Nebahat (2017). "Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğrenen Türk Öğrenciler ve Anadil Olarak İngilizce Konuşanlar Tarafından Kullanılan İletişim Eylemlerinin Bir Karşılaştırması: Derlem Tabanlı Bir Çalışma." *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (3), s. 879-891.
- Canpolat, Mustafa (2018). *Behcetü'l-Hadâik Fi Mev'izati'l-Halâik*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Crystal, David (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. (6th Edition). Blackwell Publishing.
- Dankoff, Robert - Kelly, James (1985). *Mahmud al-Kasgari: Compendium of the Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk) Part III*. Harvard University: Office of the University Publisher.
- Doğan, Levent - Erdin, Ceyda (2022). "Kutadgu Bilig'de İletişim Fiilleri". *Kutadgu Bilig Kitabı* (Ed. S. Demirbilek) s. 89-134, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Doğan, Nuh (2017). "Türkçe Fiillerin Anlam Bilimsel Sınıfları". *I. Uluslararası Dil ve Edebiyatta Modernleşme ve Gelenek Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 223-252, Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları.
- Doğan, Nuh (2018). "Söz Dizimsel Açından Türkçe Fiil Sınıfları" *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı 7/4 2018, s. 2204-2225.
- Doğan, Nuh (2022). "Türkçede İletişim Fiilleri: Fiillerin Sınıflandırılmasında Hibrit Yaklaşım". *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 12 (3), s. 2441- 2466.
- Doğru, Fatih (2021). "Risâletü'n-Nushiyye'de İletişim Fiilleri". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 23, Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı, s. 138-154.
- Ediskun, Haydar (1999). *Türk Dil Bilgisi: Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eraslan, Merve - Güner, Galip (2021). "Babürnâme'deki Mental Fiillerin Yapı ve İçerik Bakımından Sınıflandırılması". *Uluslararası Filoloji Bengü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s. 17-66.

- Ercilasun, Ahmet B. - Akkoyunlu, Ziyat (2015). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Luğâtî't-Türk: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdem, Melek (2007). "Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde İletişim Fiilleri". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, s. 94-103.
- Ergin, Muharrem (2009). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.
- Finch, Geoffrey (2000). *Linguistic Terms And Concepts*. New York: Palgrave.
- Gencan, Tahir Nejat (1971). *Dilbilgisi*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hirik, Erkan (2023). "Türkçede Söylem Belirleyiciler ve Mental Söz Varlığı İlişkisi". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10, s. 570-587.
- Karabacak, Esra (2002). *Bergamalı Kadri Müeyyessiretü'l-Ulûm*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahancı, İbrahim (2022). "Sevgili Arsız Ölüm'de İletişim Eylemleri". *Prof. Dr. Kerime Üstünova Armağanı*. (Ed.: H. Aydın, İ. Karahancı). s. 569-595, İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levin, Beth (1993). *English Verb Classes and Alternations A Preliminary Investigation*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Mangır, Mediha (2022). "Atebtü'l-Hakayık'ta İletişim Fiilleri". *Türk Diline Artzamanlı ve Eşzamanlı Bakışlar*. (Ed.: E. Hirik, N. Çelik, S. Hirik). s. 329-356, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Özavşar, Resul (2015). "Marzubannâme Tercümesi'nde Eyit-, Di-, Söyle- ve Buyur- Fiilleri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 3, Sayı 19, s. 128-139.
- Paçacıoğlu, Burhan (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Soydan, Serpil – Saz, Muzaffer (2019). "Lisânü't Tayr'da İletişim Fiilleri" *Turkish Studies, Language and Literature*, Cilt 14, Sayı 2, s. 855-878.
- Şahin, Savaş (2012). "Türkmen Türkçesinde Mental Fiiller". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Thraks, Dionysios (2006). *Tekhne Grammatike: Gramer Sanatı*. (Çeviri ve Yorum: E. Çoraklı), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yaylagül, Özen (2005). "Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s. 17-51.
- Yıldız, Hüseyin (2016). "Eski Uygurcada Mental Fiiller". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, Hüseyin (2017). "Türk Dilinde Fiillerin Semantik Sınıflandırılması Problemi". *Journal of Turkish Language and Literature*, Cilt 3, Sayı 1, s. 337-362.
- Yıldız, Hüseyin (2020). "Eski Uygurcada Mental Fiiller Arası Geçişler Üzerine Notlar". *Gazi Türkiyat*, Sayı 26, s. 105-125.

